

РЕГУЛЮВАННЯ ОРЕНДИ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ: ДОСВІД ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

WATER BODIES RENT MANAGEMENT AT REGIONAL LEVEL: VOLYN' REGION EXPERIENCE

Роза БУСЕЛ,
Луцьк

Rosa BUSEL,
Lutsk

У ряді регіонів України значна кількість водних об'єктів у кінці 90-х років минулого століття та на початку 2000-х років була передана в оренду суб'єктам підприємницької діяльності, які, як правило, використовують ці водойми для нарощення водних біологічних ресурсів та для здійснення рекреаційної діяльності. Враховуючи важливість водних об'єктів для розвитку міських та сільських поселень, дуже часто передача цих об'єктів в оренду супроводжувалася негативними соціальними наслідками у зв'язку з погіршенням умов доступу місцевого населення до джерел питного водопостачання та об'єктів загального водокористування. Значною мірою такі негативні прояви зумовлені невідповідністю інституціонального підґрунтя для поширення орендних схем і особливо відсутністю необхідної координації між місцевими представницькими органами, регіональними підрозділами Держводагентства України та басейновими управліннями. Незважаючи на наявність окремих досліджень у цьому напрямі [5-8], сьогодні, на жаль, не сформовано цілісного підходу до формування сучасної системи регулювання оренди водних об'єктів на регіональному рівні.

Метою даної публікації є дослідження сучасного стану передачі в оренду водних об'єктів Волинської області й виявлення передумов та інструментів удосконалення регулювання орендних відносин щодо використання складових водно-ресурсного потенціалу на регіональному рівні.

Волинська область відзначається значними площами природних та штучних водних об'єктів, переданих в оренду. Даний фактор створює сприятливі передумови для становлення водогосподарського підприємництва, яке за умов дотримання природоохоронного та господарського законодавства допоможе вирішити цілий комплекс проблем соціально-економічного піднесення сільських територій: підвищення рівня зайнятості місцевого населення, розбудова водоохоронної інфраструктури, приріст біологічних ресурсів, зростання ефективності діяльності суміжних сегментів господарства адміністративних районів.

На 01.10.2013 року у Волинській області в оренду передано 70,6% усієї площі наявних ставків (**рис. 1**). Лівову частку становлять колишні колгоспні ставки, ставки рибогосподарств і ставки, які належать районним управлінням Українського товариства мисливців та рибалок (УТМР). Тобто понад половина площі всіх ставків області використовується на основі укладання орендних угод, які передбачають передачу ставків у користування фізичним та юридичним особам. Не завжди орендарі цих штучних водних об'єктів мають необхідний виробничо-технічний та організаційний потенціал для їх екологічно безпечного та економічно ефективного використання.

У цілому в оренді перебуває 40,7 млн куб. м води ставків, що становить 71,7% усіх вод ставків по області. У кількісному розрізі по області 591 ставок передано в оренду, що становить 67,2% усієї кількості ставків. Відмінності в розмірі часток передачі ставків у розрізі їх площі, кількості та об'єму вод свідчать про те, що кількісний фактор не завжди відображає реальні обсяги орендного користування водами ставків [2].

У розрізі адміністративних районів Волинської області найбільша площа став-

ків, переданих в оренду, має місце у Володимир-Волинському (316,22 га), Горохівському (799,62 га), Іваничівському (255,74 га), Локачинському (397,55 га), Луцькому (1023,35 га) та Маневицькому (255,61 га) районах. Перші п'ять адміністративних районів знаходяться в лісостеповій зоні і є найбільш розвиненими сільськогосподарськими адміністративними районами, де переважає більшість ставків – це колишні колгоспні ставки, що перейшли на баланс сільських рад. Шостий адміністративний район (Маневицький) належить до Поліської зони, відзначається найвищим рівнем лісистості, і ставки тут виступають складовою цілісних мисливських комплексів, що й зумовило інтерес до них нинішніх орендарів.

В інших адміністративних районах площа ставків, переданих в оренду, значно менша, за винятком Ківерцівського (площа становить 127,7 га), Ковельського (137,31 га), Рожищенського (105,82 га) й Турійського (88,11) районів. Свідченням значного варіаційного розмаху площ ставків, переданих в оренду, в розрізі адміністративних районів Волинської області є те, що площа орендованих ставків у Луцькому районі у 23 рази більша від відповідної площі у Камінь-Каширському районі – адміністративному районі, який має найбільшу площу.

Значна площа ставків, переданих в оренду, в Луцькому та Горохівському районах (вони вирізняються на тлі основної сукупності), пов'язана в першому випадку з близькістю до обласного центру (гарантований ринок збуту рибної продукції) та до найбільшої концентрації суб'єктів підприємницької діяльності, а в другому випадку – з намаганням окремих сільськогосподарських підприємств, особистих і фермерських господарств диверсифікувати виробничо-господарську діяльність шляхом організації рибальства та рибиництва.

Не спостерігається чіткої прямої кореляції між площами ставків, переданих в оренду, та їх часткою в загальній площі. Найвища частка орендованих ставків у загальній площі спостерігається у Володимир-Волинському (93,45%), Горохівському (78,53%), Ковельському (95,35%), Локачинському (84,58%), Луцькому (88,67%), Ратнівському (78,68%), Рожищенському (77,48%), Турійському (77,29%). Переважає більшість районів – це райони, наближені до міст обласного підпорядкування, й адміністративні райони, що мають найбільш сприятливі передумови для розвитку аграрної сфери. Тут відповідно спостерігається найвищий рівень капіталізації рибогосподарської діяльності.

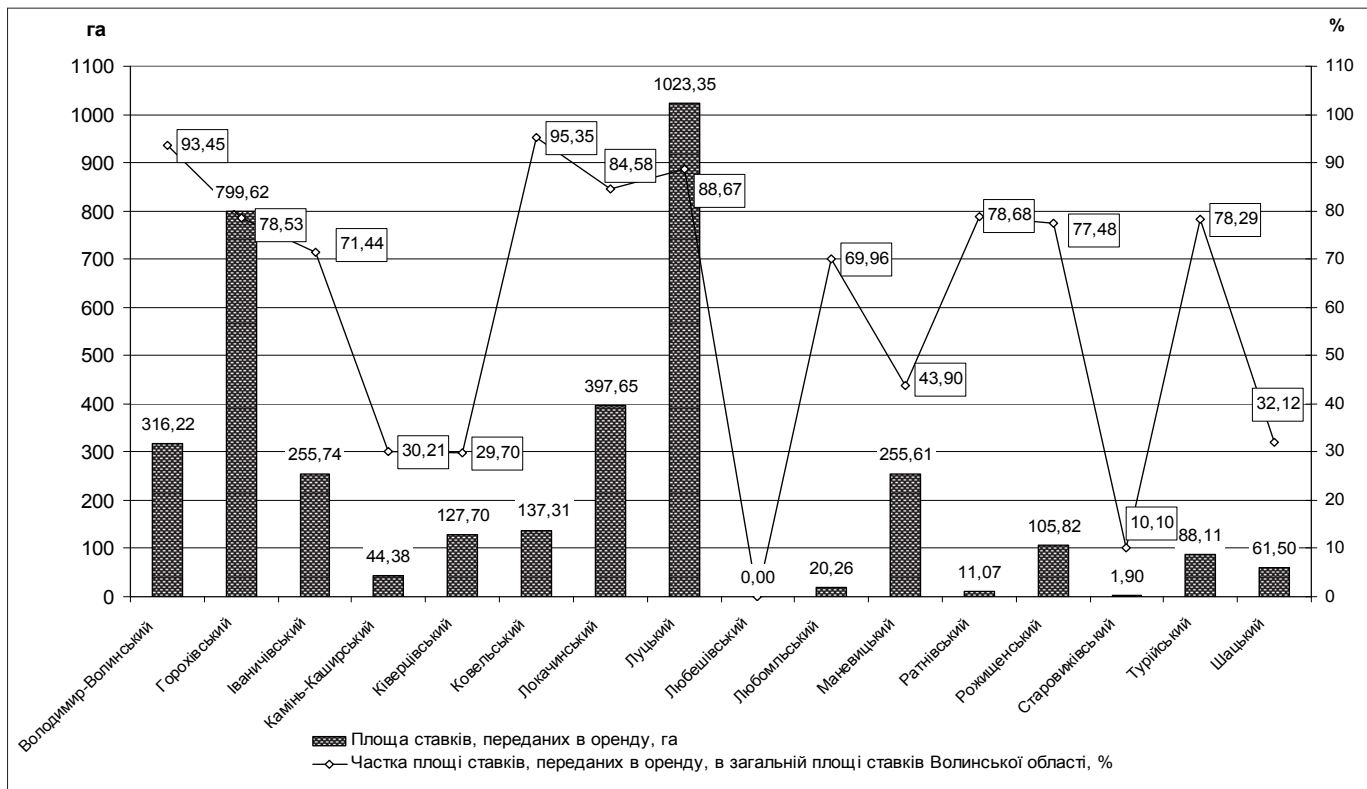
Значний потенціал щодо укладання орендних угод на користування ставками має місце в Камінь-Каширському, Ківерцівському, Маневицькому та Шацькому районах, де частка орендованих ставків на 01.10.2013 становила відповідно 30,21%, 29,7%, 43,9% та 32,12%. Тим більше, що в Шацькому районі оренда ставків може стати суттєвим каталізатором розширеного відтворення потенціалу сільського туризму і мисливського господарства.

Активно розвивається у Волинській області інститут оренди озер. На відміну від оренди ставків, тут спостерігається інша варіація між адміністративними районами. Найбільша площа озер, переданих в оренду, має місце у Камінь-Каширському (120 га), Ковельському (50,76 га), Маневицькому (101,29 га), Ратнівському (67,27 га) й Турійському (135,22 га) районах (**рис. 2**). Низька

У статті порушується проблема вдосконалення системи регулювання оренди водних об'єктів на регіональному рівні у зв'язку з передачею значної частини водно-ресурсного потенціалу в оренду в ряді регіонів. Досліджується міжрайонний розподіл передачі в оренду водних об'єктів у Волинській області. Виявлено причини та характерні риси передачі в оренду ставків, озер та водосховищ у поліській та лісостеповій зоні Волині.

The article deals with the problem of improvement of water bodies rent management system at regional level due to lend-lease of considerable part of water resource potential in a set of regions. The interdistrict distribution of lend-lease of water bodies in Volyn' region is investigated. The causes and typical features of lend-lease of ponds, lakes and water-storage basins in forest and forest steppe areas of Volyn' region are defined.

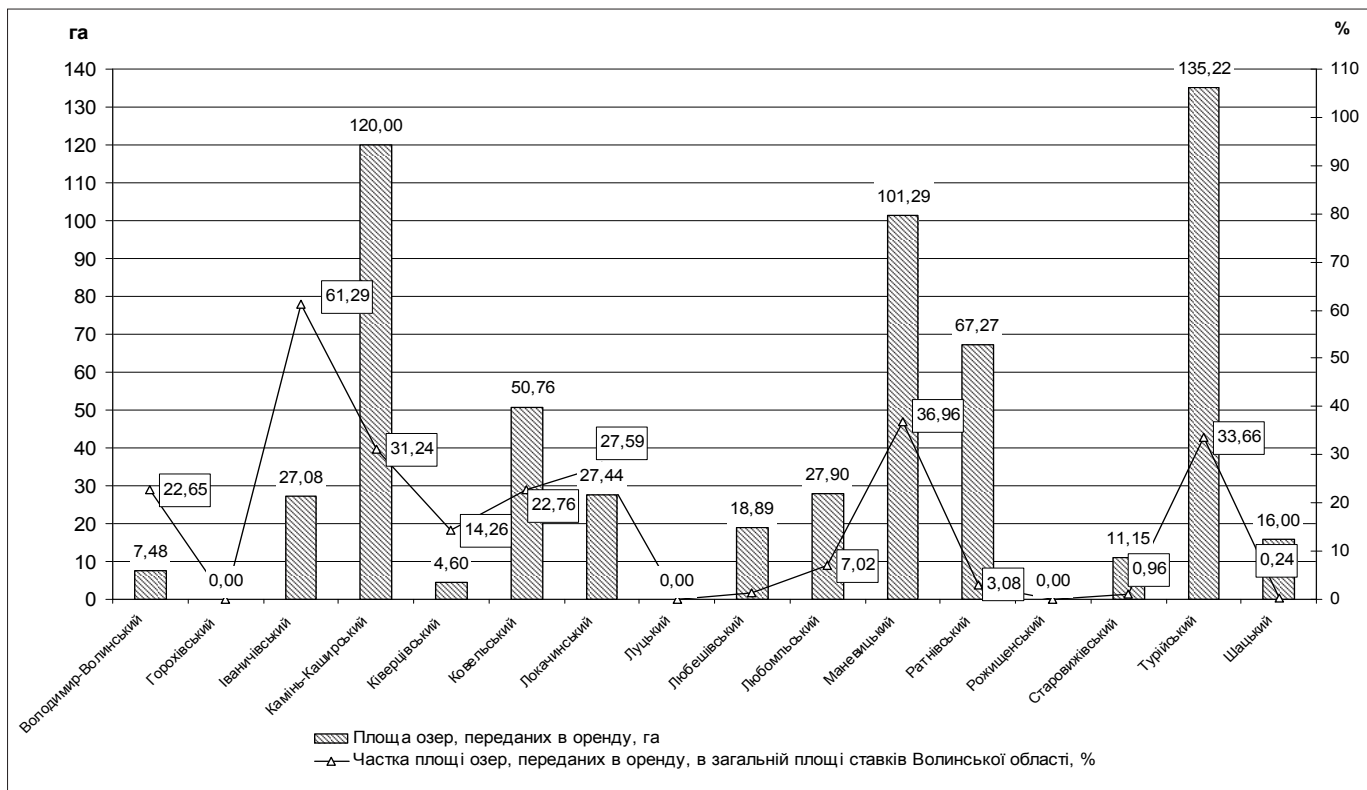
Рис. 1. Площа орендованих ставків та їх частка в загальній площі ставків адміністративних районів Волинської області на 01.10.2013 року (за даними Волинського обласного управління водних ресурсів)

площа орендованих озер у Шацькому районі пояснюється спеціальним статусом території, адже тут функціонує Шацький національний природний парк, а у Старовижівському – низькою інвестиційною привабливістю видів діяльності, заснованих на оренді озер. У цих районах має місце значний потенціал щодо подальшої інституціоналізації орендних угод на користу-

вання озерами, оскільки частка орендованих озер у загальній озерах становить у Камінь-Каширському районі 31,24%, у Ковельському – 22,76%, у Маневцькому – 36,96%, у Турійському – 33,66%. Найвищий відсоток площі орендованих озер у загальній площі озер має місце в Іваницькому районі – 61,29%. Це є наслідком високого рівня капіталізації сільськогосподарського

Рис. 2. Площа орендованих озер та їх частка в загальній площі озер адміністративних районів Волинської області на 01.10.2013 року (за даними Волинського обласного управління водних ресурсів)

виробництва в даному районі і відповідно можливості інвестувати в суміжні види виробничо-господарської діяльності [1].

У короткостроковій перспективі вагомим значенням набуває розробка комплексу регуляторних підходів щодо використання озер на умовах оренди в Камінь-Каширському, Маневецькому та Турійському районах, де площі орендованих озер є значно вищими, ніж в інших адміністративних районах та їх оренда може суттєво вплинути на посилення соціальної напруги в сільській місцевості, рівень зайнятості та надходження до бюджетів базового рівня. З огляду на це органи державної влади та місцевого самоврядування разом з підрозділами обласного управління водних ресурсів і Західно-Бузького басейнового управління мають розробити чіткі регламенти щодо встановлення ставок орендної плати за використання озер, її перерозподілу між місцевими бюджетами, встановити екологічні нормативи, недотримання яких слугуватиме основною передумовою розірвання угоди оренди.

Якщо аналізувати площу орендованих водойм у Волинській області в розрізі ставків, озер та водосховищ, то спостерігається така картина: на 01.10.2013 орендується 3 646,24 га ставків, 6 15,08 га озер, 134,8 га водосховищ. Частка орендованих ставків у їх загальній площі становить 78,65%, озер – 4,6%, водосховищ – 6,87%. Тобто переважна більшість ставків уже передана в оренду, що дає можливість проаналізувати всі негарзди регулювання орендних відносин у водокористуванні і не допустити їх поширення на ті орендні відносини, які матимуть місце в майбутньому, зокрема щодо оренди озер та водосховищ.

Важливого значення при визначенні реальних масштабів оренди природних і штучних водних об'єктів у Волинській області набуває аналіз територіального розподілу об'ємів вод ставків та озер, які перебувають в оренді, що дасть можливість визначити інтенсивність інституціональних трансформацій у сфері водокористування і виявити їх вплив на водний баланс території. Найбільші об'єми вод ставків, переданих в оренду, мають місце в Горохівському (8,72 млн м³), Локачинському (4,75 млн м³), Луцькому (11,59 млн м³) районах. Найвища частка об'єму вод орендованих ставків у загальному об'ємі вод ставків має місце у Володимир-Волинському (88%), Іваничівському (85,52%), Ковельському (96,45%), Локачинському (92,95%), Луцькому (86,69%), Турійському (80,51%) районах. Отже, спостерігається певна асиметрія між величиною об'ємів вод орендованих ставків та їх часткою в загальному об'ємі вод ставків, що вимагає диференціації інструментів регулювання процесу використання орендованих ставків в окремих адміністративних районах Волині [3].

Найбільший об'єм вод орендованих озер у Волинській області спостерігається в Камінь-Каширському (3,25 млн м³), Ковельському (2,3 млн м³), Любомльському (4,38 млн м³), Маневецькому (3,1 млн м³), Турійському (10 млн м³) районах.

Найвища частка об'єму вод орендованих озер у загальному об'ємі вод озер Волинської області має місце в Іваничівському районі, де весь об'єм вод озер знаходиться в оренді. 27,94% озер орендовано в Камінь-Каширському районі, 19,78% – у Ковельському районі, 16,38% – у Любомльському районі, 24,76% – у Маневецькому районі, 27,1% – в Турійському районі. Зокрема, в Турійському районі є значна частка обласного об'єму вод озер, які знаходяться в оренді, тобто значний об'єм водних ресурсів перебуває в користуванні фізичних і юридичних осіб, а не держави, що вимагає більш жорсткого регулювання використання цих об'єктів з метою упередження проявів недобросовісного використання природних водних об'єктів, що в подальшому може надзвичайно негативно вплинути на екологічний стан району в цілому.

Якщо аналізувати надання водних об'єктів (ставки, озера, водосховища) в оренду у розрізі басейнів річок Прип'ять та Західний Буг, то вимальовується наступна картина: найбільша кількість орендованих ставків (426) знаходиться у басейні річки Прип'ять, у басейні Західного Бугу розмішено 165 ставків. Загальна площа орендованих ставків у басейні першої річки становить 2681,06 га, у басейні другої річки – 965,18 га. Відповідно об'єм вод орендованих ставків у басейні Прип'яті становить 29,46 млн м³, у басейні Західного Бугу – 11,21 млн м³.

Площа орендованих ставків у загальній площі ставків басейну річки Прип'ять становить 69,2%, а площа орендованих ставків у загальній площі ставків басейну Західного Бугу дорівнює 74,8%. Наведені вище дані свідчать про те, що переважна більшість земель водного фонду під ставками знаходиться також в користуванні фізичних та юридичних осіб. Частка об'єму води орендованих ставків у загальному об'ємі вод ставків становить у басейні річки Прип'ять 69,3%, у басейні Західного Бугу – 78,6%.

Активно проходять процеси передачі в оренду озер і в басейні річки Прип'ять, і в басейні Західного Бугу. Кількість озер, переданих в оренду, у басейні Прип'яті становить 47, у басейні Західного Бугу – 8. У першому випадку площа орендованих озер дорівнює 460,25 га, у другому – 154,83 га. При цьому об'єм вод орендованих озер у басейні Прип'яті становить 19,98 млн м³, у басейні річки Західний Буг – 7,1 млн м³. Частка орендованих озер у басейні річки Прип'ять у загальній кількості озер даного басейну становить 23,7%, у басейні Західного Бугу – 11,4% [3; 4].

Частка площі орендованих озер у загальній площі озер басейну річки Прип'ять становить 9%, у басейні Західного Бугу – 1,8%. Частка об'єму вод орендованих озер басейну річки Прип'ять дорівнює 9,4%, басейну Західного Бугу – 2%. На відміну від ставків, частка орендованих озер значно менша. Це пов'язано з тим, що вони відіграють більш вагомий роль у господарському житті регіону та мають більш значну екологічну цінність, тому й не можуть бути передані в оренду. Ще нижчою є частка площі орендованих озер та їх об'єму вод, що свідчить про те, що в оренду передаються, як правило, озера малої площі та з незначним об'ємом вод. Великі озера не можуть бути передані в оренду у зв'язку з тим, що знаходяться на територіях з особливим режимом.

Частка орендованих ставків у загальній кількості ставків у басейні річки Прип'ять становить 68,6%, у басейні Західного Бугу – 63,9%. Тобто більша частина ставків перебуває у користуванні фізичних і юридичних осіб, а не державних підприємств, що вимагає посилення регуляторного впливу з боку органів регіональної виконавчої влади та місцевого самоврядування, обласного управління водних ресурсів та головного управління доходів і зборів на орендарів з метою забезпечення дотримання природоохоронного законодавства, ідентифікації реальної бази стягнення орендної плати та цільового використання водних об'єктів, що ореннуються. Незначною є кількість водосховищ, переданих в оренду. Зокрема, в басейні річки Прип'ять в оренду передано 2 водосховища, а в басейні Західного Бугу – жодного. Площа водосховищ, переданих в оренду, в басейні річки Прип'ять становить 134,8 га, об'єм вод орендованих водосховищ досягає 3,19 млн м³. Отже, на відміну від інших регіонів, де створено значну кількість водосховищ, у Волинській області передача водосховищ в оренду не набула значного розмаху.

ВИСНОВКИ

У Волинській області значна кількість водних об'єктів вже передана в оренду, що фактично означає передання в тимчасове користування значної частини водно-ресурсного потенціалу даного регіону. Щоб унеможливити узурпацію тимчасовими користувачами водних об'єктів прав на їх використання, необхідно забезпечити узгоджені дії місцевих рад, обласного управління водних ресурсів та Західно-Бузького басейнового управління. Принциповим моментом має стати узгодження фінансових аспектів передачі водного об'єкту в оренду за участю всіх суб'єктів процесу регулювання, щоб унеможливити практику штучного зникнення ставок орендної плати, а отже, втрати місцевими бюджетами надходжень у зв'язку з непрозорими схемами орендного водокористування. Передача в оренду водних об'єктів має відбуватися із використанням всіх можливих каналів інформаційного забезпечення, щоб максимальною мірою сприяти конкурсному відбору майбутнього користувача та не допустити обмеження прав місцевих жителів щодо задоволення потреб загального водокористування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бусел Р. Стратегічні пріоритети регулювання оренди водних об'єктів / Р. Бусел // Економіст. – 2013. – № 11. – С. 49–51.
2. Бусел Р. Упровадження сучасних форм орендно-водокористування: напрями інституціонального та методологічного забезпечення / Р. Бусел // Економіст. – 2013. – № 12. – С. 67–69.
3. Бусел Р.В. Оренда водних об'єктів в системі фінансово-економічного регулювання водокористування / Р.В. Бусел, В.А. Голян // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Вода та довкілля» в рамках XI Міжнародного водного форуму «AQUA UKRAINE – 2013». (Київ, 5–6 листопаду. 2013 р.). – К., 2013. – С. 31.
4. Бусел Р.В. Оренда водних об'єктів як важлива передумова активізації водогосподарського підприємництва: інституціональні та фінансові аспекти / Ю.М. Хвесик, Р.В. Бусел, І.А. Трачук // Інтегроване управління водними ресурсами: Наук. збірник / Відп. ред. В.І. Щербак. – К.: ДІА, 2013. – С. 533–541.
5. Голян В.А. Інституціональне середовище водокористування: сучасний стан та механізми вдосконалення: [монографія] / В.А. Голян. – Луцьк: Твердина, 2009. – 592 с.
6. Інституціональне забезпечення екологічно збалансованого водокористування в сучасних умовах: [монографія] / [М.А. Хвесик, В.А. Голян, О.В. Яроцька, Н.В. Коржунува]. – Донецьк: Юго-Восток, Лт, 2008. – 455 с.
7. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформації / під заг. ред. чл.-кор. НАН України Б. Данилишина. – К.: Нічлава, 2006. – 704 с.
8. Хвесик М.А. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів: [монографія] / М.А. Хвесик, В.А. Голян. – К.: Кондор, 2007. – 480 с.